TİB
TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ
AYLIK BÜLTENİ

KASIM 1976
SAYI 29

200 Kuruş

İÇİNDEKİLER

TİB adına sahibi :
MEHMET TANJU AKAD

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :
NAMIK ÖZCAN

Yönetim Yeri :
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/ANKARA

Basıldığı Yer :
AYDIN MATBAASI
Tel : 17 77 00
Ankara 1976

TÜRK EKONOMİSİNDE YAPISAL DARBOĞAZLAR DERİNLEŞİYOR

Türkiye ekonomisinin, yetersiz tasarruf, büyük bir ticaret açığı ve döviz sorunu, enflâsyan ve aşırı işsizlik gibi temel yapısal sorunlar 1970'lerde derinleşmiştir. Gayri-safi milli hasılanın, 1975 yılında, reel olarak, % 7.9 arttırılması, bütün bu darboğazların arttırılması pahasına gerçekleştirilmiştir.

Kapitalist ekonomilerin sürekli bunalım içinde olduğu bir dönemde Türk ekonomisinin bu oranda bir büyüme hızı elde edebilmesinin diğer yapısal bir nedeni ise toplam üretim içinde, batı ekonomilerinin tersine, sanayinin tarıma nispetle daha önemsiz bir paya sahip olmasıdır.

Üçüncü Beş Yıllık Plân'ın (1973 - 77) ekonomik büyüme hedefi % 7.7 iken 1975 yılında % 7.9 bir büyüme oranı elde edilmesine karşın, Türkiye'de ortalama işsizlik oranı % 11.4 ile çok yüksek bir düzeye erişmiş bulunmaktadır. Geçmiş yıllarda ekonomideki işsizlik darboğazı, özellikle Almanya'ya işgücü ihracı ile hafifletilmeye çalışılmış; ancak, kapitalist ekonomilerdeki devresel buhranlar bu olanağı ortadan kaldırarak Türkiye'deki işsizlik baskısını dayanılmaz bir duruma sokmuştur.

Üçüncü Beş Yıllık Plân ekonomi-

deki kalkınmayı, dış kaynaklara bağımlılığı azaltıp, sanayileşmeye dayandıran ihtiraslı hedefler tespit etmişti. Ancak, bugüne kadarki uygulama bunun gerçek dışılığını açığa çıkarmıştır. 1975 yılında, yatırımlar, 1974'e nispetle artarken tespit edilen hedeflerin gerisinde kalmıştır. Tarım, maden, enerji ve hizmetler sektörlerinin yatırımlar içindeki payları imalât, ulaştırma, ve haberleşme kesimlerinin aleyhine arttırılmıştır. Yatırımların, 1976 yılında, 1975'e göre, % 41.1 oranında arttırılması programlaştırılmış; ancak, ülke-içi tasarrufların yetersiz düzeyde olması, bunların finansmanı için dış kaynaklara ve daha çok dış borçlanmaya yol açmış, ve böylece, son ayların temelsiz temel atma salgınının ne büyük bir aldatmaca olduğu bir kere daha kanıtlanmıştır.

Bu gelişmeler bir kere daha emperyalist-kapitalist sistem içinde yer alan Türkiye gibi geri bıraktırılmış ülke ekonomilerinin kaçınılmaz olarak dış borçlanma yoluna gittiklerini ortaya çıkartmıştır. Dışa bağımlı çarpık sanayileşmenin bir sonucu olarak ekonominin tüketim ekonomisi niteliği taşıması artan yatırım malları talebinin ithalat yoluyla sağlanmasını gerekli kılmaktadır. İç tasarrufların yetersiz olması sonucunda yatırım malları ithalatının karşılanması için dış borçlanmaya gidilmektedir.

Yatırım alanında dışa bağımlılığın bir göstergesi de, Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ile yatırım amacıyle Türkiye'ye giren önemli ölçüdeki yabancı sermaye tutarıdır. Bu Kanunun uygulanmaya başlandığı 1954 yılından 1974 yılı sonuna kadar Türkiye'ye giren yabancı sermaye 133 milyon doları bulmuştur. Bunun dışında, bugüne kadar, Türkiye'nin içine girmiş olduğu dış borç yükü 4.5 milyar doları aşmış, ve sadece son bir yıl içinde yapılan kısa-vadeli borçlar ise 2.5 milyar dolara ulaşmıştır. Dış borçlar açısından en kötü durumda bulunan 12 azgelişmiş ülke arasında bulunduğu kapitalist merkezler tarafından kabul edilen, Türkiye'nin dış borç durumu aşağıdaki tabloda görülmektedir.

EN KÖTÜ DURUMDAKI 12 AZGELİŞMİŞ ÜLKENİN DIŞ BORÇLARI

(1975 — sonu, milyon dolar)

Ülkeler	Toplam Dış borçlar	Kamu kesimi	Yabancı bankalara borçlar Toplam	ABD bankaları
Brezilya	21.9	10.8	14.8	9.2
Meksika	19.0	9.7	13.5	9.9
Arjantin	7.3	3.5	3.2	2.1
Şili	5.2	4.5	0.8	0.6
Peru	4.5	3.1	2.3	1.5
Türkiye	4.5	3.4	1.0	3.5
Güney Kore	7.6	5.2	1.6	1.3
Tatvan	4.7	3.2	2.1	1.8
Kolombiya	3.7	2.5	1.6	1.3
Filipinler	3.8	1.5	2.0	1.8
Tayland	1.8	0.6	1.2	0.8
Zaire	1.5	1.3	0.8	—
Toplam	**85.0**	**49.0**	**46.6**	**31.6**
Diğerleri	**65.0**	**51.0**	**12.7**	**6.9**
Toplam azgelişmişler	**150**	**10.0**	**59.3**	**38.5**

Kaynak : World Financial Markets, **Morgan Guaranty Trusts Company of New York,** September, 1976, pp. 11

Türkiye'nin bu ölçüde ağır bir borç altına girmesi emperyalist ülkelerdeki tekelci sermaye merkezlerini tedirgin etmekte, ve Türkiye'nin 1958'de olduğu gibi bir iflasla karşı karşıya kalma ihtimali artmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye'nin uluslararası sermaye piyasalarından yeni borç alma imkanlarında kısatlanmaktadır.

Bugün, Türkiye'nin Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi emperyalist - kapitalist sistemin uluslararası finansman kurumlarından kredi alması oldukça güçleşmiştir. Hükümet borçları, IMF, Dünya Bankası kredileri limitini aştığından Avrupa para piyasasından kredi alma yoluna gidilmiştir. Avrupa para piyasasında ise borç veren bankalar açısından önemli olan tek kural azami kâr sağlamak, yani faiz oranlarını yükseltmektir. Faiz oranları talepe ve pazarlığa göre oluşmaktadır. Şüphesiz bu pazarlığın sonucunda kârlı çıkan taraf borç veren olmaktadır. Türkiye'nin Avrupa para piyasasından aldığı borçların faiz oranları % 10-15 arasında değişmektedir. Piyasa faizi % 7 iken, buna eklenen komisyonlarla faiz oranları % 15'e kadar çıkmaktadır. Alınan borçlar kısa ve orta vadeli olmakta ve 1-5 sene arasında değişmektedir. Türkiye'nin Avrupa para piyasasından aldığı borçlar son iki yılda 340 milyon dolar'ı bulmuştur. Diğer geri bıraktırılmış ülkelerin ve Türkiye'nin hızla artan dış borçları karşısında borç veren uluslararası bankalar kendi açılarından yeni tedbirler alma yoluna gitmişlerdir. Son Manila Konferansında açıklanan bu tedbirler, Türkiye gibi dış borçları hızla artan ülkelere ancak destek borçları (stand-by) şartlarında kredi açılacağıdır. Destek borçları şartlarından en önemlisi borç alan ülke içinde izlenecek politikaların borç veren tarafından yönetilmesidir. Örneğin, ücretlerin dondurulması, vergi yüklerinin arttırılması gibi şartlar borç veren tarafından istenebilecektir. Böylece emperyalist ülkelerin çıkarları doğrultusunda dolaysız şekilde izlenecek politikalar geri bıraktırılmış ülkelerin emekçi halklarının sömürüsünü bir kat daha arttıracaktır.

Aşağıdaki tabloda, Türkiye'nin en kötü durumdaki azgelişmiş ülkeler arasında, 1975 ve 1976 yıllarında, Avrupa para piyasasından alabildiği borç miktarı karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

AZGELİŞMİŞ ÜLKELERİN AVRUPA PARA PİYASASINDAN ALDIĞI BORÇ VE KREDİLER
(milyon dolar)

Ülkeler	**1975**	**(Ocak-Eylül) 1976**
Brezilya	2.152	1,773
Meksika	2.311	1.161
Filipinler	363	872
Arjantin	72	600
Güney Kore	342	395
Cezayir	200	346
Malazya	425	207
Şili	—	179
Taiwan	135	170
Türkiye	170	170

Kaynak : World Financial Markets, **Morgan Guaranty Trust Company of New York,** September, 1976, pp. 11

Türkiye'deki fiat artışları dar gelirli geniş halk yığınlarının yaşama şartlarını sürekli olarak kötüleştirmektedir. Cephe iktidarı toptan eşya fiatlarındaki artışı kontrol altına almak amaciyle temel tarım ürünlerinin minimum destekleme fiatlarını düşük tespit etmekte, bu politikada tarım işçisi ve küçük toprak sahibi köylüleri açlığa daha fazla yaklaştırmaktadır. Buna rağmen tüketim malları fiatları 1975 yılında % 21.2 artmış, 1976'da ise yüzde % 17 civarında arttığı iddia edilmektedir.

Ancak, hükümetçe yayınlanan fiat indeksleri Türkiye'deki fiat artışlarının gerçek düzeyini yansıtmamaktadır. Bu indeksler fiat artışlarını olduğundan çok daha düşük göstermektedir. Bu indekslerin hesabında, kira ücretleri gibi halk yığınları açısından en önemli ve en fazla artış gösteren mal fiatları kullanılmamaktadır. Dolayısiyle, Türkiye'deki fiat artış hızı iddia edildiğinin aksine % 20'nin çok üstündedir. Son yıllarda ağırlığını arttırarak hissettiren fiat artışlarının temel nedeni halktan kopuk iktidarların uyguladığı enflâsyonist para politikalarıdır. Örneğin, bu politikalar sonucu para arzı artışı 1973'te % 11.7 iken, 1974'te % 17.3 ve 1975'te % 20.8 olmuş, ve 1976 yılında % 30'a ulaşmış bulunmaktadır. Böylece, bu karşılıksız para basma yoluyla hızla arttırılan para arzı fiat artışlarını körükleyen en önemli nedenlerden birini oluşturmaktadır.

Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu en önemli darboğazlardan biri de dış-ticaret ve ödemeler dengesi açıklarıdır.

Dış ticaret açığı yani ithalatın ihracata göre sürekli fazla olması öte yandan da dış ticaret açığının yanı sıra, dış borçlanmanın artışına paralel olarak faiz ve borç ana para ödemelerindeki artışlar, yabancı sermaye yatırımlarınnı kâr transferleri ve yurtdışındaki işçi dövizlerindeki azalış ödemeler dengesinde daha büyük açıklar yaratmıştır. 1975 yılında, % 25 artan ithalât değeri ve % 5 azalan ihracat geliri sonucu, Türkiye tarihinde görmediği düzeyde 46,234 milyon TL. ile rekor bir dış ticaret açığı karşısında kalmıştır. Bu açık içinde en büyük pay 1.477 milyon dolar ile Ortak Pazara düşmektedir. Dolayısiyle, Türkiye ile Ortak Pazar ilişkileri kopma derecesine varmıştır. Önceki yıllarda ödemeler dengesi sorunları yurt-dışındaki işçilerin gönderdikleri dövizler ile kısmen giderilmiş. Ancak, kapitalist ülkelerdeki ekonomik bunalım sonucu, 1975 yılında, işçi dövizleri % 8 azalma göstermiş, 1976 yılında da bu azalışın daha da artması kesinlik kazanmıştır. Bu nedenlerle, işçi dövizleri sayesinde, Temmuz 1974 tarihinde, 2,262 milyon dolara erişmiş bulunan döviz rezervleri, Cephe iktidarının israfcı politikası ve dışa bağımlı çarpık kapitalizmin «herşeye rağmen ithalât» şiarı sonucunda eritilerek tehlikeli düzeylere varan dış borçlanmaya gidilmiştir. Aşağıdaki tabloda, dış-ticaret ve ödemeler dengeleri açılarından en kötü durumda olan azgelişmiş ülkeler ve Türkiye ile ilgili dış açık rakkamları verilmektedir. Bu rakkamlar Türkiye'nin dış-ticaret ve ödemeler dengesi açıkları dar boğazı içinde çok tehlikeli bir noktaya geldiğini açıkça ortaya koymaktadır.

T.İ.B. ARAŞTIRMALARININ YAYINLANABİLMESİNDE ÜYE AİDATLARININ BÜYÜK ÖNEMİ VARDIR. ÜYELERİMİZİN AİDATLARINI DÜZENLİ ÖDEMELERİNİ RİCA EDERİZ.

DIŞ TİCARET VE ÖDEMELER DENGESİ AÇIKLARI

Ülkeler	Dış-ticaret açıkları Temmuz 1975 (milyon $)	Dış-ticaret açıkları Temmuz 1976 (milyon $)	Cari Hesap Açıkları (milyar dolar) 1975	1976	1977
Brezilya	—2,087	—1,610	—6.7	—6.0	—5.7
Meksika	—1,664	—1,458	—3.6	—2.7	—2.4
Peru	— 145	— 265	—1.6	—1.3	—0.9
Şili	— 19	— 240	—0.6	—0.2	—0.0
Arjantin	— 300	— 400	—1.3	—0.5	—0.2
TÜRKİYE	—1,565	—1,004	—1.8	—1.4	—1.6
Güney Kore	—1,458	— 235	—2.0	—1.3	—1.0
Filipinler	— 517	— 555	—1.0	—1.0	—1.0
Tayland	— 136	— 27	—0.5	—0.3	—0.3
Zaire	—	—	—0.8	—0.5	—0.3

Cari hesap açıklarının 1976 ve 1977 rakkamları ön tahmindir.
Kaynak : Wolrd Financial Markets, **Morgan Guaranty Trust Company of New York,** September, 1976, pp. 10-11.

----------O----------

BİR 12 MART HOLDİNGİ VE TEKELCİ SERMAYENİN HALKA AÇILMASI

1970 lerin oldukça hızlı gelişen Holdinglerinden birisi de Transtürk Holding'dir. Transtürk Ticaret Anonim Şirketi'nin sahipleri hisse senetlerini katılma payı olarak koyup 1971 yılında Transtürk Holding A. Ş. ni kurmuşlardır. Holding, 6 Aralık 1971 tarihinde de «halka açılmış» tır.

Kurucularının sayısı 15 olup bunların dördü Piyale, ikisi de Süren soyadını taşır. (Kurucular arasında armatör Hayri Baran, emekli Korgeneral Faruk Güventürk, Akbank İdare Meclisi üyelerinden Prof. Memduh Yaşçı bulunmaktadır.)

Holdingin kuruluş amaçları arasında «riski dağıtmak, konjonktür dalgalanmalarına karşı yatırımların güvenliğini sağlamak ve böylece bu şirketlerin gelişmelerini ve süreklilikerini temin etmek» (madde: 4/a), «memleketin küçük sermayelerinin birleşmesini teşvik ve temin etmek, ... ufak tasarrufların birikmesinden büyük teşebbüslere müsait sermaye şirketlerinin tesisini sağlamak» (madde: 4/b) en başta gelenlerdir. (1)

Holdingin esas sermayesi 150 milyon TL. olup bunun 50 milyon TL. sı bidayet (başlangıç) sermayesidir. Bu bidayet sermayesinin % 61.08'i Fuat Süren'e, % 22.24'ü ise Piyale ailesine aittir. Holding hisse senetlerinin adet ve sermaye bakımından dökümü aşağıda sunulmuştur.

Grubu	Hisse Senedi	Sermayesi (milyon TL.)
A	100.000	50
B	30.000	15
C	70.000	35
D	100.000	50
TOPLAM	**300.000**	**150**

(A) grubu hisse senetlerine ayrıcalık tanınmıştır: Bu hisse senetlerinin sahipleri 2 oy hakkına sahiptirler. Böylece, kurucuların «egemenliği» sağlanmıştır.

1971 yılına kadar 28 yıllık bir geçmişi olan Transtürk Ticaret Anonim Şirketi, Holding oluşundan 3 yıl sonra, 1971 - 1974 yılları boyunca, 28 yıllık gelişiminin üç-dört misli bir gelişim göstermiştir. Grevlerin sıkıyönetim kararları ile yasaklandığı, Bakanlar Kurulu kararları ile durmaksızın ertelendiği, «toplu sözleşmeleri zapt-ı rapt altına alabilmek için hükümetin büyük gayretler sarfettiği» (2), grev hakkının izne bağlanmasına karşın lokavtların büyük ölçüde arttığı, kredi musluklarının sonuna kadar açıldığı, tekelci sermayeyi teşvik için yeni yasaların önerildiği, teşvik furyasının doruğuna ulaştığı, enflasyonun had safhaya vardığı, ortalama yıllık fiyat artışının yüzde 20'ye yaklaştığı (3), düşük taban fiyatı politikasının izlendiği, her türlü siyasal ve ekonomik-demokratik muhalefetin büyük ölçüde kısıtlandığı bir dönemde «bütünüyle» halka açılan Transtürk Holding 28 yıllık geçmişinde gösterdiği gelişiminin 3 - 4 mislini üç yılda gerçekleştirmiştir. Transtürk Holding'in bu gelişimiyle övünmesinin altında 12 Mart rejiminin gizli övgüsü yatmaktadır. Transtürk Holding'in bu gelişimi 12 Mart rejiminin gerçek sahiplerinin kimler olduğunu gösteren sayısız örnekten sadece biridir. Sözü Transtürk Holding'e bırakalım: «6 Aralık 1971'de **halka açıldığımız,** yani 28 yıllık faaliyetten sonra eriştiğimiz rakamlarla 1974 yılı rakamlarımızı aşağıdaki tabloda karşılaştıralım:

Yıllar	1971	1972	1973	1974
İştirak (Katılma) Adedi	16	18	20	25
İştirakleri :				
Tüm Sermayesi (TL.)	136.630.000	202.130.000	288.130.000	392.480.000
Transtürk Grubu İştiraki (TL)	48.873.000	71.565.000	110.903.000	136.223.000
Toplam Kar (TL)	24.093.000	48.386.000	110.188.000	160.551.000
İş Hacmi	360.186.000	470.298.000	762.957.000	1.338.615.000

Üç yıl gibi kısa bir zamanda kuruluşumuzun üç ilâ dört misli büyüdüğünü bu rakamlarla tespit ederek dürüst (!) bir teşebbüsün **halk itimadı ile** birleştiği vakit Türkiye'mizde neler yapılabileceğini göstermek için bundan daha iyi bir örnek var mıdır?» (4)

1970'lerin Türkiye'sinin belli bir özelliği de tekelci sermayenin halka açılması. Özellikle son üç yılda belirginleşen bu olayın nedenlerini tekelci sermayenin sözcülerinin ağzından dinleyelim: Koç Holding İdare Meclisi Icra Komitesi Başkan Yardımcısı Can Kıraç bu olayı şöyle açıklıyor: «Halka açılan şirketlerin Ortak Pazar koşullarında yapılması gerekli yatırımlar için gerçek bir kaynak ihtiyacı vardır... Halka açılma, halkın tasarruflarını bu büyük sanayi projelerine, yatırım programlarına yönlendirme zorunluluğudur.» (5)

Halka açılma, gelişimin belirli bir sıçrama noktasına gelen ve AET içinde varolmaya yönelen Türkiye sermayesinin büyük ölçekli modern işletmeler kurma zorunluluğu karşısında getirdiği seçeneklerden biridir. Özellikle küçük burjuvazide biriken küçük tasarruflar, şirketlerin hisse senetleri satışlarıyla özel kesime çekilmek istenmektedir. Sermaye yetersizliği, nakit darlığı, ek finansman darlığı gibi ekonomik sorunlar «halka açılma» olayının ardından yatanlardan sadece bir tanesi. İkinci neden toplumsal bir neden ve kanımızca «halka açılma» olayında birinciye göre daha fazla ağır basmakta. Bu toplumsal nedeni en özlü bir biçimde Eczacıbaşı ifade ediyor: «Şirketlerimizi ancak halka açarak tarihin bizi affedeceğini sanıyorum.» (6)

12 Mart rejiminin ardından gelen 14 Ekim 1973 seçimlerinin sonuçları karşısında tekelci sermayenin bazı kesimleri daha uzun vadeli hesaplar içine girdiler. Toplumsal uyanış karşısında sevimli görünmenin, mülkiyetin yaygınlaştığı aldatmacasını çalışan sınıflara benimsetmenin zorunlu olduğunu, aksi halde toplumsal patlamaların daha kısa bir süre içinde gündeme geleceğini düşünenler «halka açılma» olayını özellikle 1974 yılında büyük bir reklam kampanyası ile gerçekleştirmeye başladılar. Tekelci sermayenin bu politikası, küçük tasarruf olanağına kavuşmuş ve doğası gereği burjuvazi ve işçi sınıfı arasında yalpalama durumunda olan küçük burjuva kesimlerde etkili olabilmektedir ve tekelci sermaye kendi günahlarına toplumsal platforma yeni **«ortak»** lar bulmaktadır.

Ayrıca «halka açılan» şirketlerin hiçbirinde küçük ortaklar kesinlikle söz sahibi olamamaktadır. Acaba halka açılan şirketlerde halk denetimi ve yönetimi nasıl olacaktır sorusuna Can Kıraç'ın verdiği yanıt şöyle: «Binlerce ortağı bulunan bir kuruluşta bu binlerin yönetim ve denetime katılması imkansızdır. Ama nasıl ki Türki-

ye'nin siyasal örgütlenmesinde, sendikal örgütlenmesinde denetim ve yönetim halk tarafından yapılıyorsa, halka açık şirketlerde de aynı şekilde yapılacak. Ortakların temsilcileri yönetim kurullarına girmek suretiyle yönetimde görev alacaklardır. Denetim kadrolarına girerek denetimde etkilerini göstereceklerdir.» (7) Ama Transtürk Holding'in hisse senetlerinin dökümünde gördüğümüz gibi, (A) grubu hisse senedi sahiplerinin, kurucuların, yönetim kurulunda çift oya sahip olmaları, «küçük» ortakların temsilcilerinin yönetim ve denetimdeki yerlerinin sadece göstermelik sahte bir «demokratçılık» olduğunu kanıtlamaktadır. «Halka açılan» holdingin yönetimindeki «demokrasi», temsili burjuva demokrasisindeki «demokrasi» ye benzemektedir. «Böylece toplanan milyonlarca sermayenin nereye, nasıl, ne zaman, ne şekilde yatırılacağı ve buna bağlı bütün kararlar, şirketlerini sözde halka açan tekelci kesimin elinde kalmaktadır.» (8)

Ayrıca, gelir dağılımı araştırmalarının sonuçları, «halka açılan» şirketlerin satışa çıkardığı hisse senetlerini alabilecek olanların nüfusun yüzde 10'unu geçmeyeceğini ve mülkiyetin «sözde» yaygınlaşmasının çok sınırlı olduğunu göstermektedir.

«Halka açılma» kapitalist metropollerde çok önceleri başlamış bir olaydır. Mülkiyetin «halka» açıldığı, böylece «halk kapitalizmi» ne geçildiği ileri sürülen (9) bu ülkelerde yapılan araştırmalar halk kapitalizmi efsanesini yıkmaktadır. A.B.D.'ye ilişkin bir araştırma, A.B.D.'de hisse senedi sahibi olanların sayısının 1962'de 17 milyon kadar olmasına karşın, aynı yıl ülke nüfusunun 200 milyon yöresinde bulunduğunu göstererek halk kapitalizminin boyutlarının cüceliğini kanıtlamaktadır. Ayrıca, «hisse senedine sahip bulunan ailelerin yüzde 75'inin elindeki hisseler 500 ile 10.000 dolar arasındadır; yani A.B.D. ölçüleri ile önemsiz büyüklüktedir. Büyük hisse senetlerine sahip olanların ise bütün hisse senetlerinin yüzde 80'ini ellerinde bulundurmalarına karşın, nüfus içindeki oranları yalnızca yüzde 1,6 dır... A.B.D. ve ona benzer ekonomilerde görülen bu tür anonim ortaklıklar, düzenin temel özelliklerini, iktisadi denetim gücündeki büyük adaletsizlikleri ustalıkta geri plana atan bir araç görünümündedir.» (10) Türkiye'de, aynı aracı 1970'lerde tekelci sermaye kullanmak durumunda. 1974 yılı Faaliyet Raporu'nda «Hakikaten yeni kuruluşlarını, veya eski kuruluşlarının bir kısmını halka açan başka şirketler de vardır. Fakat tüm faaliyetlerini halka açan tek kuruluş halâ holdingimizdir.» diyen Transtürk Holding bunlardan sadece biridir.

Transtürk Holding'in iştirakleri iki grupta toplanır. Birincisinde kendi yönetiminde bulunan kuruluşlar yer alırlar. İkinci grup ise yönetimlerine etkin bir biçimde katılmakla birlikte yönetim denetimi Transtürk Holding'de olmayan kuruluşlardan oluşur.

A. HOLDİNG'İN YÖNETİMİNDEKİ KURULUŞLAR

a) Sanayi

□ **COMAG** Continental Sanayi ve Ticaret A. Ş. (1970)

Sermaye	7.500.000 TL.	
Transtürk Hissesi	7.496.000 TL.	**(% 99.95)**

Şirket, ham ve kalsine kostik magnezit üretimi ve ihracatı ile uğraşmaktadır.

☐ **EVSAN** Ev Sanayi Aletleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1973)

Sermaye 15.000.000 TL.
Transtürk Hissesi 7.295.000 TL. **(% 48,63)**
1973 Kârı 3.722.414 TL.
Başlıca Ortakları Türkiye İş Bankası (% 20)

Şirket, buzdolabı, gaz sobası, vb. ev aletleri yapımı ve satışıyla uğraşmaktadır.

☐ **LİKİDGAZ** Dağıtım ve Endüstri A.Ş.

Sermaye 7.662.000 TL.
Transtürk Hissesi 6.830.000 TL. **(% 89,09)**

☐ **SELTAŞ** Sel Topluluğu Bakır ve Çinko Sanayii A.Ş. (1973)

Sermaye 9.000.000 TL.
Transtürk Hissesi 4.600.000 TL. **(% 51,00)**

☐ **TAMSAN** Tomruk ve Ağaç Mamulleri Sanayi A.Ş.

Sermaye 15.000.000 TL.
Transtürk Hissesi 7.395.000 TL. **(% 47,14)**
Başlıca Ortakları Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (% 21,43)
Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası

Şirket kereste, parke, kontrtabla ve mobilya üretmektedir.

☐ **TEZSAN** Takım Tezgahları Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1969)

Sermaye 50.000.000 TL.
Transtürk Hissesi 20.795.500 TL. **(% 41,50)**
Başlıca Ortakları Türkiye İş Bankası (% 41.50)
Türk Ticaret Bankası
Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası

Şirket torna, freze ve matkap tezgahları üretiminde bulunmaktadır.

☐ **Makine Takım Endüstrisi A.Ş.** **(1957)**

Sermaye 25.000.000 TL.
Transtürk Hissesi 10.738.500 TL. **(% 42,50)**
1973 Kârı 16.644.655 TL.
Başlıca Ortakları Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (% 8,1)
Thyssen Stahlunion Export (Batı Almanya) (% 26,32)
Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası

Şirket matkap uçları, kesici takımlar, testereler üretiminde bulunmaktadır.

b) Ticaret

☐ **ÇELİK MAKİNE** Ticaret A.Ş. **(1954)**

Sermaye 5.000.000 TL.
Transtürk Hissesi 2.750.000 TL. **(% 55,00)**
1973 Kârı 6.595.510 TL.

Şirket teknik makine ve teçhizat ithali ile uğraşmakta, yabancı şirketlerin temsilciliğini yürütmektedir.

☐ **DİMA** Ticaret A.Ş. **(1954)**

Sermaye 1.000.000 TL.
Transtürk Hissesi 680.000 TL. **(% 68,00)**
1973 Kârı 568.307 TL.

Yabancı tekellerin temsilciliğinin yanı sıra şirket inşaat makinaları, elektrik jeneratör ve motorları, yazı ve hesap makinaları, komple tesisler ithalatını sürdürmektedir.

□ **METAL TİCARET T.A.Ş.** (1943)

Sermaye	10.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	5.500.000 TL.	**(% 55,00)**
1973 Kârı	7.302.452 TL.	

Transtürk grubunun en eski kuruluşu olan şirket ithalat, ihracat, toptan ve perakende sanayi ürünleri satışıyla uğraşmaktadır.

□ **TRANSTÜRK EXPORT** Tarım ve Sanayi Ürünleri A.Ş. (1974)

Sermaye	5.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	2.980.000 TL.	**(% 59,60)**

Şirketin 30.6.1974 itibariyle ihracatı 105 milyon liradır.

□ **TRANSTÜRK OTOMOTİV** Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1975)

Fren, debriyaj ve diğer otomotiv parçalarının pazarlamasını yürütür.

□ **TRANSTÜRK TEKNİK A.Ş.** (1975)

Irak - İskenderun petrol boru hattını Mannesmann Rohrbau AG'nin yanında gerçekleştirmek üzere faaliyete geçirilmiş bulunan bu şirketin Ortadoğu'da yeni taahhüt işlerine girmesi amaçlanmaktadır.

□ **TRANSTÜRK TİCARET A.Ş.** (1945)

Sermaye	11.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	10.400.000 TL.	**(% 94,54)**
1973 Kârı	22.010.364 TL.	

c) Turizm Sanayii

□ **DRUGSTORE BİNBİR** Giyim, Gıda Hediyelik Eşya Ticaret ve Sanayi A.Ş.

B. HOLDİNG'İN YÖNETİMİNDE OLMAYAN İŞTİRAKLER

a) Sanayi

□ **AK-KARDAN** Sanayi ve Ticaret A.Ş. (1972)

Sermaye	30.000.000 TL	
Transtürk Hissesi	10.490.000 TL.	**(% 34,97)**
Başlıca Ortakları	Akbank	
	Sabancı Holding	

Şirket otomobil, otobüs, kamyon, traktörler için kardan mili üretimi ile uğraşmaktadır. Bendix Company, DBA Societe ve Ferodo firmaları ile yaptığı anlaşmalar sonucunda fren ve debriyaj üretimine yakın bir süre içinde geçecektir.

□ **BEMİŞ** Besin ve Mısır Sanayii A.Ş. (1953)

Sermaye	8.500.000 TL.	
Transtürk Hissesi	919.000 TL.	**(% 11,00)**
Başlıca Ortakları	Maktaş Makarnacılık Tic. A. Ş.	
	C.P.C. Corn Products Co. Ltd.	

Şirkete ait fabrika mısır özü yağı, nişasta ve glikoz üretmektedir.

□ **İSMAK** İstif Makinaları Sanayii ve Ticaret A.Ş. (1974)

1974 yılında iştirak edilen bu şirket 1975 yılında seyyar kaldırıcı istif makinaları (fork - lift) üretmeye başlamıştır.

□ **OLMUK** Mukavva Sanayii A.Ş. (1967)

Sermaye	25.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	5.079.000 TL.	**(% 20,31)**
1973 Kârı	34.522.050 TL.	
Başlıca Ortakları	Akbank	
	Sabancı Holding	

Şirket ,oluklu mukavva ve ambalaj üretimi ile uğraşmaktadır.

☐ **PRESİZ** Metal İmalat Sanayii A.Ş. (1972)

Sermaye	22.500.000 TL.	
Transtürk Hissesi	3.000.000 TL.	(% 13,33)
Başlıca Ortakları	Türkiye İş Bankası (% 20,00)	

Şirket elektrikli ev aletleri üretmektedir.

☐ **TİFSET** Basım ve Yayın Sanayii A.Ş.

Transtürk Hissesi	% 1,25
Yaşar Holding	% 81,50
Koç Holding	% 1,25

b) Turizm Sanayii

☐ **AKDENİZ** Turistik Tesisler A.Ş. (1973)

Sermaye	45.000.000 TL.	
Transtürk Hissesi	4.500.000 TL.	**(% 10,00)**
Başlıca Ortakları	Yapı ve Kredi Bankası (% 15,00)	
	Dünya Bankası	
	Valtur Turchia SpA (İtalya)	

Şirket, Antalya'nın Kemer Bölgesinde «Tatil Köyü» inşası ve işletmesi işlerini gerçekleştirmiştir.

c) Sermaye Piyasası Faaliyetleri

MEBAN Menkul Kıymetler Bürosu

Bu kuruluş yeni oluşmakta olan sermaye piyasasında sesini duyurmaya başlamıştır. Transtürk Holding'in 1974 yılının sonunda yayınladığı broşürde MEBAN'ın amacı ve faaliyetleri şu şekilde açıklanmaktadır: «Transtürk, mevzuat noksanlıklarına rağmen, bir taraftan küçük tasarrufların da dahil olduğu **halk ve özel sektör tasarruflarının sermaye piyasasına akımına yön vermek, diğer taraftan da geleceğin en büyük finansman kaynağının oluşmasına,** tanınmasına yardımcı olmak amacındadır.»

Görüldüğü gibi, Koç, Sabancı, Eczacıbaşı ve Yaşar Gruplarından sonra gelen Transtürk Grubunun ilk faaliyetleri daha çok ticarette yoğunlaşmaktadır.

Yabancı tekellerin Türkiye temsilciliğini alan Transtürk grubu bu tekellerin mallarını Türkiye'de pazarlamaktadır. Transtürk Grubunun sanayie yönelmesi daha çok 1965 sonrasına rastlamaktadır. İşbirlikçi ticaret burjuvazisi tekelci sanayi burjuvazisine dönüşmektedir. Bu dönüşüm sırasında yabancı firmalarla ortak yatırımların yanı sıra teknik anlaşmalar da yapılmaktadır. Sanayie yönelen Transtürk Grubu ticaret faaliyetlerini ve yabancı firmaların temsilciliğini sürdürmektedir. Holding'in temsilcisi olduğu yabancı firmalar şunlardır:

Firma Adı	**Bağlı Olduğu Ülke**
Demag AG	Federal Almanya
Thyssen Stahlunion Export GmbH	Federal Almanya
Uddeholms Aktiebolaget	İsveç
Hahn und Kolb	Federal Almanya
Burmeister and Wain's Motor	Danimarka
C.C.I. Compagnie de Constructions Internationales	Fransa
RIV — SKF	İtalya
Strojimport	Çekoslavakya

Transtürk Holding'in öz sermayesi 1972/1973/30.6.1974 itibariyle aşağıda sunulmuştur.

	(bin TL.)		
	1972	1973	30.6.1974
1. Sermaye	100.000	150.000	150.000
2. İhtiyatlar*	—	579	2.058
3. Kâr	11.291	26.898	—
4. İştirakler İhtiyatındaki Holding Payı	11.879	19.197	32.368
5. İştirakler Kârlarındaki Holding Payı	19.956	31.629	24.635

* **İhtiyat Akçesi:** Muhtemel zararın karşılanması için kazançtan ayrılan para. Bu para, yedek bir sermaye niteliğindedir.

Kâr 1972'de 11.291.000 TL. iken 1973'de 26.898.000 TL. olmaktadır: Yüzde 100'lük bir artış söz konusudur.

Transtürk Holding'in iştiraklerinin 1972/1973/30.6.1974 itibariyle aktif ve pasif değerleri, başka bir deyişle mal ve alacaklarının ve borçlarının toplam değerleri ise aşağıda gösterilmiştir.

	(bin TL)		
	1972	1973	30.6.1974
1. Döner Varlıklar*	388.110	588.726	773.552
2. Toplam Sabit Kıymetler	158.183	216.988	297.385
3. Sair Aktifler	63.051	68.780	74 376
4. Kısa Vadeli Borçlar	266.600	343.811	549.738
5. Uzun Vadeli Borçlar	56.048	81.025	154.933
6. Toplam Sermaye	286.696	449.658	440.642
7. Toplam İhtiyat	30.633	48.766	77.696
8. Toplam Kâr	57.831	113.805	48 021

* **Döner Varlıklar:** Ham ve yardımcı maddeler, ücretler vb.

İlk gelişimini İstanbul'da yapmış ve giderek güçlenmiş, yaygınlaşmış bir kuruluş olan Transtürk Holding'in gerçek sahibi bir sermaye organında şöyle tanıtılıyor: **«Her haliyle Avrupalı bir iş adamı Fuat Süren...** Yüksekten bakan bir havası vardır. Daha doğrusu çoğu kimse böyle iddia eder. Asıl kişiliği sadedir. Sıcaktır. **Büyük para oyunlarını, şaşılacak bir ustalıkla yapabilir. Ama bu büyük para oyunlarının her zaman karşısında olan aşırı solcu bir yazarı (!) da sofrasında ağırlar, dostluk kurar. Bunda da ustadır...** Uluslararası bir kişiliği var Fuat Süren'in. Hızlı yaşamaktan hoşlanır. Bir bakarsınız Helsinki'de bir lokantada karşınıza çıkar, bir bakarsınız Paris'te ünlü bir gece klübünde. Bir duyarsınız ki Cenevre'de en gözde restoranda yemek yemiştir gece...

Başka meslek seçseydi herhalde sanatçı olurdu. **Muhtemelen de aktör. Nabza göre şerbet vermesini iyi bilir.** İş saatleri dışında işten hiç bahsetmez. **Metafizik konulara yönelir.** Sanattan, edebiyattan, son filim ve oyunlardan, sergilerden bahseder. Ama hep yurtdışında gördüklerinden.» (11) Çalışan halk yığınları ile çıkarları yaşamın her alanında çelişen tekelci sermayenin bu çağdaş (!) temsilcisinin bu sevimli (!) tanıtılışına hiç bir yorum katmaya gerek yok. Ama içinde yaşadığımız günlerin iki babasını karşılaştıramadan edemiyeceğiz.

Birinci baba, işadamı Fuat Süren: «Süren ailesinin iki oğlu var. Babaları gibi sevimli, cana yakın ikisi de. İstanbul sosyetesinde otomobil sevdalarıyla tanınırlar. Hızlı

otomobil sürerler. Büyüğü rally'lerde ün yapmıştır. Küçüğü ise daha dikkatsiz diye bilinir. Girmez maharet ve dikkat isteyen yarışlara. **Fuat Süren üzülür ama kesmez çocuklarının hızını. Ailenin değişmez bir kuralı çünkü. Herkes özgürdür. Hiç kimse birbirine karışmaz.»** (12)

İkinci baba, Malatya'nın Kuşdoğan köyünden Abuzer Göktaş. 1975 yılında faşistler tarafından önce dövülüp sonra sınıf penceresinden aşağıya atılarak öldürülen 20 yaşındaki Kâzım Göktaş'ın babası. Babası oğlunun öldürülmeden önceki yaşamını şöyle anlatıyor: «Kâzım da bizimle çalışırdı. **İşlerin sıkı zamanında okula devam edemezdi. O etmek istese de işin ilerlemesi için ağa gider kolundan tutar getirir tarlaya...** Hele sonbaharda hiç devam edemezdi. Toprak sahibi de başımızda bekler, 'Davranın ha davranın!' derdi. Kağıt gelirdi okulundan Kâzım'a: 'Devamsızlığın uzarsa kaydın silinecek!' denirdi.» (13)

«Özgür» (!) çocukların babası Fuat Süren ve okula devam etme özgürlüğüne bile sahip olmayan çocukların babası Abuzer Göktaş! Toplumsal çelişkilerin bütün boyutlarıyla günlük gazetelere yansıdığı yaşadığımız günlerin iki babası...

DİPNOTLARI :

(1) Türkiye'de Sermayenin Yapısı 2, İlke, Ağustos 1974, s. 114.

(2) Maliye Bakanı Sait Naci ERGİN, 1 Ocak 1972.

(3) İstanbul geçim endeksi artışı, 1971: % 18, 1972: % 11, 1973: % 14, Oysa 1960 - 1970 döneminin ortalama yıllık fiyat artışı % 6'dan azdır.
12 Mart dönemindeki tekelleşme hakkında bkz: Ahmet Aker, 12 Mart Döneminde Dışa Bağımlı Tekelleşme', Sander Yayınları.

(4) Transtürk Holding A.Ş., 1974 Yılı Faaliyet Raporu.

(5) 'Halk Sektörü ve Halka Açılma' (Ali Gevgilili'nin yönettiği oturum), 24 Şubat 1974, Milliyet.

(6) 'Halka Açılma Nedir?', İlke, Şubat 1974, s. 23.

(7) 'Halk Sektörü ve Halka Açılma', 24 Şubat 1974, Milliyet.

(8) 'Halka Açılma Nedir?', İlke, Şubat 1974, s. 25.

(9) Bu konuda geniş bilgi için bkz: 'Halka Açık Şirketler', Sümerbank Yayınları.

(10) Fikret Görün, 'Halk Kapitalizminin İç Yüzü', Özgür İnsan, Haziran 1974.

(11) 'Türk Ekonomisine Yön Veren Beş Dev Holdingin Anatomisi' (4), 15 Ekim 1975, Ayrıntılı Haber.

(12) a.g.e.

(13) Dursun Akçam, 'Kan Çiçekleri', 26 Ekim 1976, Milliyet
Ayrıca Transtürk Holding'i tanıtan bir broşürden yararlanılmıştır.

ABD EKONOMİSİ VE MİLİTARİZM

Bu yazıda tarihsel bir bakış açısı ile, militarizmin gelişmesini ve bunun temelindeki ekonomik unsurlar ile politik uzantıları bütünsellik içersinde incelemeye çalışacağız. Burada günümüzde emperyalist güçlerin en büyüğü olan ABD emperyalizminin incelenmesi, günümüz koşullarının kavranması için gerekli olduğundan yazının ağırlık noktasını teşkil etti. Bu yazı gerek emperyalistler arası, gerekse de emperyalist - kapitalist sistemle karşı güçler arasındaki ilişkileri inceleyen diğer yazılara bir başlangıç olacaktır. Gelecek yazılarımızın ağırlık noktasını ise özellikle içinde bulunduğumuz emperyalizmin genel ve sürekli bunalımının üçüncü evresinde metropollerle geri bıraktırılmış ülkeler arasındaki ilişkiler teşkil edecektir.

Militarizm kapitalizmin bünyesinde bulunan bir kurumdur. Genel de sınıf hakimiyetini ve baskısını devam ettirmek için, metropollerde de buna ilaveten yeni sömürü alanları bulmak ve eldekileri korumak amacıyla kapitalist devletlerin bağrında sürekli olarak geliştirilmiştir. Bu gelişme emperyalizm çağında iyice belirginleşmiş, günümüzde ise doruğuna ulaşmıştır. Engels, 1870 Fransız-Alman savaşının, militarizm savaş sanatı ve silahlanma yarışı bakımından tarihte bir dönüm noktası olduğunu söyler ki bu tekellerin ortaya çıkmaya başladığı dönemdir. Günümüzde ise temelde yeni sömürgecilik politikasını uygulamak, ulusal kurtuluş savaşlarını bastırmak ve giderek artan dış yatırımlarını koruma amacının bir aracıdır. (1970'de yalnız ABD'nin dış yatırımları 150 milyar Dolara ulaşmıştı.) Ancak militarizmin gelişmesinde, silahlanma harcamalarının kapitalist yeniden üretimi kamçılamak için tekelci devlet müdahalesindeki rolü, en az diğer unsurlar kadar önemlidir.

Silahlanma harcamaları ekonomik durgunluğa karşı, çok kârlı ve sürekli pazarlar sağlayarak en etkili tedbirlerden biri haline gelmiştir. Askeri çevreler, bürokrasi ve askeri - endüstriyel tekellerin işbirliği ile dev bir askeri ekonomik çalışma alanı yaratılmıştır. Bu alanda kârlar ortalamadan oldukça yüksektir.

Kendi aralarındaki çelişkilerin artmasına rağmen emperyalistler ortak sınıf çıkarlarını korumak için askeri çabalarını birleştirmişlerdir. Saldırgan askeri bloklar, ikili ve çok taraflı anlaşmalar, savaş alanları için askeri alt yapının inşası ve askeri malzemenin imali bu gelişimin çeşitli yanlarıdır. Önceleri ağırlıkla sosyalist sistemi hedef alan fakat sonraları ulusal kurtuluş hareketlerinin gelişmesine bağlı olarak bunları bastırmaya yönelmiş bulunan NATO, CENTO ve SEATO ülkelerinin silahlı kuvvetlerinin mevcudu 7 milyonu aşmaktadır. NATO'nun harcamaları kuruluş yılı olan 1949'da 18.7 milyar dolardan 1971'de 106.4 milyar Dolara yükselmiştir. Fiyat artışları gözönüne alınsa dahi bu artış büyük bir mutlak toplama ulaşmaktadır. Bu yükün en büyük kısmı emperyalist sistem içinde en büyük ekonomik politik ve askeri güç olan ABD tarafından sağlanmaktadır. Bu harcamaların ABD tekelci sermayesine sağladığı yararları daha sonra incelemek üzere militarizmin tarihsel gelişimine kısaca bir göz atalım.

19. yüzyılda nispeten zayıf bir mukavemete karşı Amerika kıtasında, yayılmacılığını sürdüren ABD, çok büyük bir orduya gerek duymuyordu ve militarizm tekel öncesi dönemde Avrupa da olduğu kadar değildi. Kuruluşunun ilk

yüzyılında arazisini rahatlıkla 10 katına çıkardı. Marx, özel tarihsel koşullarından dolayı Amerika'da bürokrasi ve militarizmin Kıta Av rupası devletlerinden çok daha az olduğunu söylemişti. Fakat giderek tekelci nitelik kazanan ABD hakim sınıflarının ekonomik ve politik dürtüleri militarizmin gelişmesine yol açtı. ABD'nin Amerika kıtasının da dışına çıkması gerekiyordu. Bu konuda Lenin şöyle diyordu: «Modern militarizm kapitalizmin bir sonucudur. Her iki şekli ile kapitalizmin «hayati ifadesidir»... Dış çelişkilerinde kullanılan bir güç olarak ve hakim sınıfların elinde proleteryanın her çeşit ekonomik ve politik hareketlerini bastırmak için bir silah olarak».

Bilindiği gibi eşitsiz gelişim kanunu kapitalizmin temel bir kanunudur. Değişik kapitalist birimler ve brupların büyüme hızı değişiktir. İlk gelişen ülkeler olan İngiltere, Fransa ve diğer Batı Avrupa ülkelerinden sonra ABD, Almanya ve Japonya 19. yüzyıl sonlarından itibaren çok daha hızlı bir gelişme sürecine girdiler. Bu nedenle de 19. yüzyılın başındaki güçler dengesine göre dünyanın paylaşımı bu yeni güçler dengesinde geçerliliğini yitirdi. Sonradan hızla gelişenler daha büyük sömürü alanları talep etmeye başladılar.

19. yüzyılda Amerika kapitalizminin geçirdiği büyük atılım şu rakamlardan izlenebilir. 1820'de dünya sanayi üretimi içersinde ABD'nin payı % 6 idi. Bu 1840'da % 7'ye 1850'de % 12'ye çıktı. 1860'da bu pay % 15'e ulaştığı zaman dünya sanayii üretiminde ABD dördüncü sırayı alıyordu.

Kapitalist gelişmeye ayak bağı olan zenci köleliğinin kaldırılması üretici güçlerin gelişimine büyük bir hız kazandırdı. İç Savaşı (1861-1865) takip eden otuz yıl içersinde ABD dünyanın en büyük endüstriyel gücü haline geldi. ABD'nin 19. yüzyılın sonunda teknoloji ve endüstri bakımından dünyanın en ileri ülkesi haline gelmesinin bazı özel nedenleri de vardır. Feodal kalıntılar diye bir sorunun olmayışı, tabii kaynakların bolluğu, işçi göçünün müspet etkisi, Avrupa'da geliştirilen bilginin ve teknolojinin aktarılması, yabancı rekabete karşı yüksek gümrük duvarları ile korunma v.b. Bir de toprağın bol olması dolayısıyla işçilerin küçük çiftçi olabilme alternatiflerinin varlığının, işgücünün fiyatını Avrupa'ya nispetle daha yüksek tutması; işgücünden tasarruf eden sermaye yoğun teknolojilerin ve dolayısıyla işgücünün üretkenliğini arttıran tekniklerin teşvikine yol açmıştır ki, teknolojinin gelişmesinin özü budur.

Dünya ekonomisinde en üst bir düzeye ulaşmasına rağmen sömürgeler ve etki alanları bakımından bazı Avrupa ülkelerinin gerisinde kalan ABD bu oransızlığı ortadan kaldırmak için çabalarını arttırmaya başladı. Fakat artık, Lenin'in emperyalizmin özelliklerini tanımlarken belirttiği gibi dünyanın paylaşımı bu dönemde tamamlanmış idi ve çözüm ancak yeniden paylaşım savaşları ile mümkün olabilirdi. Yalnız bu dönemde askeri güçleri henüz zayıftı ve denizaşırı yayılmacılığın temeli olan donanmaya özel bir önem verdiler.

Bütün bu gelişmeler sürerken ABD tekelci sermayesi bir yandan da bu politikalarını ideolojik olarak haklı göstermek için kılıf arıyorlardı. Tarih ABD'ye dünyanın idaresi için büyük sorumluluklar yüklemekteydi. Sonradan Cumhurbaşkanı olan Woodrow Wilson şöyle diyordu: «Artık tam bir olgunluk noktasına ulaştık... dünyadan tecrit olduğumuz günlerin sonu geldi... Önümüzde yeni bir çağ var ve görüldüğü kadarıyla bu çağda dünyayı yöneten biz olmalıyız.»

19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl

başında ABD doları diplomasisiyle açık zora dayanan diplomasiyi geniş ölçüde birleştirdi. 1898'de dünyanın yeniden paylaşım mücadeleleri arasında emperyalizm çağının ilk savaşı sayılabilecek İspanya - Amerika savaşını başlattılar. Bu savaşta ABD ilk defa eski bir sömürgeci gücün elinde bulunan bir toprak parçasını almak için kuvvet kullandı. Savaşın sonunda ABD Filipinler, Guam, Porto Riko ve diğer bazı adaları aldı, Küba üzerinde etkinlik kurdu. Bu yeni arazilerde ABD emperyalizminin uzantıları olan ilk askeri üsler kurulmaya başlandı.

20. yüzyılın başlarında ABD ekonomisi Avrupa'dan çok daha hızlı bir gelişme göstermeye devam etti. Dünya endüstriyel üretimi içersinde payı 1896 - 1900 döneminde % 30.1 iken I. Dünya Savaşı arifesinde, 1913'de % 35.8'e çıkmıştı. (R. A. Faramazyan, **USA; Militarism and the Economy**, 1974)

Bu gelişim Lenin tarafından ortaya konan kapitalizmin eşitsiz ekonomik ve politik gelişim kanunun çok açık bir örneğidir.

Tekellerin hakimiyetinin iyice belirginleştiği 1900 - 1903 krizinden sonra yeniden paylaşım savaşına kadar bir çok politik kriz gelişti. Bunların başlıcaları Almanya ile İngiltere ve Fransa arasındaki Agadir sorunu; Avusturya ve Almanya ile diğerleri arasındaki Sırbistan sorunu, Osmanlı İmparatorluğunda Alman etkisinin artmasıyla ikili sorun v.s. dir. Böylece emperyalist güçler arasındaki ittifaklar da ortaya çıkmış oldu ve nihayet Bosna - Hersek sorununun patlak vermesiyle I. Paylaşım Savaşı 1914'de başladı.

Bu savaş ABD'nin askeri harcamalarında büyük bir artış meydana getirdi. 1917'de 620 milyon dolar olan direkt askeri harcamalar 1919 da 13.548 milyon dolara çıktı. Müttefik ülkelere 1917-1920 arasında 9.445 milyon dolar borç verildi. Aslında 1917'ye kadar da yabancı hükümetlere özel firmalar tarafından verilen borç 2.300 milyon dolar idi ki; bunun 1.500 milyon doları en büyük tekelcilerden olan Morgan'a aitti.

I. Paylaşım Savaşı ABD militarizminin gelişmesine büyük bir hız kazandırdı. Böylece Lenin artık Marx tarafından Amerika'da militarizmin ve bürokrasinin zayıflığı ile ilgili tezinin yeni şartlar altında artık geçerli olmadığını belirtti. «Bugün, 1917 yılında, ilk büyük emperyalist savaş sürerken Marx tarafından getirilen bu kısıtlama geçerliliğini yitirmiştir. Bütün dünyada Anglo-Sakson hürriyetlerinin, militarizm ve bürokrasinin yokluğu anlamında son ve büyük temsilcileri Britanya ve Amerika, bütün Avrupa'yı saran, herşeyi kendilerine tabi kılan ve ezen kanlıve kirli bürokratik askeri kurumlar bataklığına saplanmışlardır. (Lenin, Toplu Eserler, Cilt 25, s. 415 - 416)

ABD tekelci sermayesi savaştan öteki emperyalist güçlerden çok daha karlı olarak çıktı. Savaşın yarattığı pazarın ekonominin gelişmesine getirdiği itici güç çok önemliydi. ABD, gayri safi milli hasılası 1913'de 39 milyar dolardan, 1918'de 77.1 milyar dolara çıktı. Dış ticaret hacmi hızla arttı. Ticaret dengesinin gelişimi sonucunda ABD altın rezervleri 1914'de 1,526 milyon dolardan 1918'de 2,873 milyon dolara çıktı. (Faramazyan, a.g.e.)

Savaş ABD finans oligarşisine çok büyük kârlar sağladı. Lenin, «Amerikan İşçilerine Mektup'ta» şöyle diyordu: «Amerikan mültimilyonerleri tümünden daha fazla kârlı çıktılar. En zenginleri de dahil tüm ülkeleri kendilerine bağımlı hale getirdiler... Her dolar her ülkede zengini daha zengin ve fakiri daha fazla fakir yapan kârlı

savaş kontratları ile ve kanla kirlenmiştir o kan ki on milyon ölü ve yirmi milyon yaralının akıttığı okyanustan gelmektedir.»

Savaştan sonra dünyadaki güçler dengesinde önemli değişmeler oldu. Bir yandan emperyalist — kapitalist sisteme alternatif olarak Sovyetler Birliğinin ortaya çıkması öte yandan da ABD'nin ekonomik ve politik rolünün artması yeni dönemin temel özellikleriydi. ABD, ihracat hacmi olarak dünyada birinci sırayı alıyordu ve dünya altın rezervlerinin % 40'ını toplamıştı. Kapitalizmin ekonomik merkezi yavaş yavaş Avrupa'dan Amerika'ya kayıyordu.

1920'lerde ABD ekonomisi gelişmeye devam etti. Ancak gerek 1929 - 33 gerekse 1937 - 38 buhranları büyümeyi büyük ölçüde geriletti. Bu devresel buhranların atlatılması II. Yeniden Paylaşım Savaşının silahlanma harcamalarıyla mümkün olabilecekti.

II. Yeniden Paylaşım Savaşı birincisinden çok daha geniş boyutlara ulaşacaktı. Bu savaş her ne kadar çok daha büyük boyutlarda bir emperyalistlerarası paylaşım savaşı ise de artık savaşın boyutları içersinde sosyalist bir ülke ile ulusal kurtuluş hareketleri de vardı ve emperyalistler hesaplarında bunları da dikkate almak zorunluluğunu duydular.

Bu savaşta en çok ABD'nin işine yaradı. Kapitalist dünya endüstri üretimi içersindeki payı % 34.9 iken 1948'de % 53.9'a, yine kapitalist dünya altın rezervleri içindeki payı 1937 de 12 790 milyon dolardan 1948'de 24,399 milyona, yani toplamın % 71,3'üne çıktı. Savaş Amerikan tekellerinin kasalarını tıka basa doldurdu. Savaştan sonra ise emperyalist - kapitalist sistemi ayakta tutmak için sosyalist ülkelere ve ulusal kurtuluş savaşlarına karşı askeri-politik bloklar, ikili anlaşmalar ve üsler kuruldu. Bu girişmeler sistemi ayakta tutmaya çalışan Truman doktrini ve Marshall yardımlarının tamamlayıcısı idiler. Bu girişimler içinde artık emperyalist - kapitalist sistemin jandarmalığını ABD yüklenmiştir. İlk adım olarak da bir taraftan çöküntüye uğrayan diğer metropollere yardım yapılırken, öte yandan onların çekilmek zorunda kaldığı geri bıraktırılmış ülkelere müdahale ön plana çıktı. Bu arada eski can düşmanı olan Japonya ve Almanya da emperyalist - kapitalist sistem içerisindeki yerlerini almaya başladılar. Bu iki ülke giderek askeri harcamalarını büyük bir hızla arttırarak günümüzde emperyalizmin ABD'den sonra en büyük iki gücü haline geldiler. Bu sanıldığından önce başlamış ve sürati giderek artmakta olan bir süreç izlemiştir.

«Batıda yaygın olan ikinci bir mit de, Amerika'nın ancak 1950 Haziranın da Kore savaşının patlak vermesi üzerine işgal politikasını değiştirip Japon endüstrisini kurmaya karar verdiği görüşüdür. Oysa bu tamamen yalnıştır. Amerika daha 1946 Mayısında yani işgalin üzerinden daha bir yıl dahi geçmeden Japon işçi sınıfı hareketini baltalayıcı ve engelleyici girişimlerde bulunmaya başladı. 1948'de ABD Japon endüstrisini var gücüyle yeniden canlandırmak için yollar arıyordu. 1949'da ise bu süreci, iki belirleyici etken olan Japon işçi kitlelerine ve bir yandan da Çin devrimine karşı, Washington'un aldığı karşıt tavırla oluşuma sokmuştu. Hiç şüphesiz bu süreci çabuklaştırmada ve Japon endüstrisini savaş endüstrisine dönüştürmekte Kore Savaşı önemli yer tutuyordu.» (J. Holliday, G. McCormack, **Günümüzde Japon Emperyalizmi**, çev. S. Cılızoğlu, Ankara, Aşama Yay., 1975). Görüldüğü gibi ABD emperyalist sistemi ayakta tutmak için İkinci Dünya

Savaşı'nın hemen akabinde faaliyete geçmiştir.

ABD çeşitli denizaşırı faaliyetlerini finanse etmek için sürekli olarak ödemeler dengesi açığını kullanmıştır. Bu faaliyetler başlıca özel yatırımlar, askeri harcamalar ve hükümetin dış yardım programıdır. Bunların ortak niteliği ise **kontrolü** muhafaza etmek ve arttırmaktır. Özel yatırımlar hem hammadde kaynaklarını, hem de pazarları kontrol etmeye yarar ki bu iki faaliyet de daha fazla kâr peşinde koşma ve tekelci durumun korunmasını sağlama gibi, tekelciliğin normal çalışmalarının içinde mündemiçtir. Kontrol için, emperyalist sistemin lideri ve yöneticisi olma durumunun devamı için askeri harcamalara da ihtiyaç vardır. (H. Magdoff, **Emperyalizm Çağı**, Ankara, Odak Yayınları, 1974)

Geniş bir alana yayılmış bulunan askeri üsler, dünyanın öbür ucuna kadar uzanan askeri faaliyetler ve bunlara eşlik eden ülke içi özel çıkarlarına hizmet etmekte - ve dışı harcamalar iş çevrelerinin dir. Bunların başında mevcut ve potansiyel hammadde kaynaklarının korunması; dış pazarların ve dış yatırımların garanti altına alınması; ticari deniz ve hava yollarının muhafazası gelir. Yatırım ve ticarette Birleşik Devletler endüstrisine rekabet üstünlüğü sağlayacak nüfuz sahalarının elde edilmesi; ayrıca ekonomik ve askeri dış yardımlar vasıtasıyla yeni yabancı müşteriler ve yatırım olanaklarının sağlanması da ABD tekelci sermayesi için önemlidir. Bunlar daha genel olarak sadece ABD'nin çıkarları açısından değil, fakat ABD'nin Ortağı durumunda bulunan ülkelerin çıkarları ve dünya kapitalist pazarlarının devamı açısından ele alınmalıdır. Zira bu ülkelerin endüstrileri ile ABD endüstrisi her gün biraz daha içiçe girmektedir. İş sahaları ile askeri faaliyetlerin birliği bunlardan ibaret değildir. Yeni iş tekliflerinin ve kârların kaynağı olan askeri harcamaların hacminden ve niteliğinden elde edilen iş çıkarlarının da hesaba katılması gerekir. (Magdoff, age.)

Buradan sonra ağırlıkla askeri harcamaların iş çıkarlarına sağladığı büyük kârlar üzerinde durulacaktır. Dışpazarın büyüklüğü ABD'deki tüm çiftlik, maden ve fabrikaların yerli üretimlerinin beşte ikisine eşittir. Dış yatırımlar yerli yatırımların % 17'sine eşittir ve net kârların % 20'sini oluştururlar. (W. Appleman Williams, «The Large Corporation and American Foreign Policy».) Fakat iç pazar açısından ve iç ekonomik etkileri bakımından da konunun ele alınması şarttır. Her bir milyar dolarlık silah talebi 1973 yılında doğrudan 30.000 ve dolaylı olarak 61.000 Amerikalıya iş olanağı sağlamaktadır. (Bunalım ve Silahlanma», TİB Aylık Bülteni, Nisan 1975.)

Askeri malzeme üretimi uçak endüstrisinin % 93.7'sini gemi endüstrisinin % 60.7'sini, elektrik makinalarının % 20.9'unu, diğer alet üretiminin % 20.1'ini teşkil ediyor. 1962 yılında elektronik endüstrisinin toplam satışlarının % 56.2'si askeri ve onunla yakından ilgili uzay çalışmaları içindi. Bu sektörde tüketim mallarının oranı % 18.5 (ki gerçekte daha azdır), yedek parçalar % 5.8, diğer ticari ürünler ise % 19.5 idi. Günümüzde ise askeri kesimin payı % 60'ın hayli üzerindedir. Halbuki 1950'de bu pay yalnızca % 20'dir. Araştırma ve Geliştirme (A-G) harcamalarına gelince bunların % 60'ı federal hükümet tarafından yapılmaktadır. Bu 6.1 milyar dolarlık harcamanın hemen hepsi askeri, uzay ve atom çalışmalarına dönüktür. Diğer 4.4 milyar dolarlık özel A-G harcamalarının da çoğu

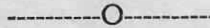
askeri amaçlara dönüktür. Şöyle ki; bunun 1.4 milyar doları hemen hepsi askeri olan elektronik ve uçak alanlarındadır. Diğer bir kısmı da askeri siparişleri alabilmek için önceden yapılan harcamalar veya önceden askeriye tarafından finanse edilen araştırmaların sivil kullanım için geliştirilmeliridir. Yani, bu 4.4 milyarın da en az 3 milyarı askeriye ile ilgilidir. (C. E. Nathanson, The Militarisation of the American Economy».) Askeri malzemenin A-G sini yapan firmalar kendi sivil tüketime dönük üretimleri için de bu masrafları bedavaya getirmiş oluyorlar. Özel firmaların A-G için yaptıkları harcamalar Federal Bütçe tarafından yani devlet tarafından karşılanmaktadır. A-G, uçak yapımından, kimya sanayiine kadar ekonominin hemen hemen her dalında sürdürülmekte ve bu çalışmalara firmaların yanı sıra üniversiteler, devlet tarafından kurulan vakıflar da katılmaktadır. 1971 yılında, ABD hükümetinin doğrudan yaptığı A-G harcamaları 3,650 milyon dolar yani toplam A-G harcamalarının % 13,1'ini kapsamaktadır. Özel firmalar ise 19,800 milyon dolarla en büyük paya yani toplam harcamaların % 71.1'ine sahiptir. Üniversiteler, 3,460 milyon dolarla % 12,4'e, vakıflar ise 940 milyon dolarla % 3,4 paya sahiptirler. (R. A. Faramazyan, a.g.e.)

ABD, diğer emperyalist ülkelere göre silah yapımında en büyük gücü oluştururken, özel firmaların askeri üretim alanındaki payları bakımından da ilk sırayı almaktadır. Devletin rolü ise tekellere yol göstermek, finansmanlarını sağlamak ve silah yapımını teşviktir. Örneğin, II. Yeniden Paylaşım Savaşı'nda toplam askeri harcamaların % 60'ını devlet elinde tutarken savaş sonrası silah üretiminin gerçekleştirildiği tesisler çok düşük fiyatlarla özel firmalara devredilmiştir. Öte yandan amortisman hadlerinin yüksek oranlarda tutulması firmaları askeri amaçlı yatırımlara teşvik etmektedir. Bu teşvik sayesinde tekellerin vergi yükleri azalmakta, yatırımcı bu yöntemle yatırımın ortalama ömrünün çok altında bir amortisman hesaplıyabilmektedir. Böylece yüksek amortisman hadleri üretim maliyetlerini şişirerek vergiye tabi gelirde düşmeye neden oluyor ve kârlar artıyor. Suni olarak arttırılan üretim maliyetleri fiyatlara yansıtılarak, devlet bütçesi aleyhine fakat tekeller lehine kârlarda büyük artışlar sağlıyor. Tekellerin teşvikinde bir başka yöntemde, özellikle savaş dönemlerinde, tekellerin kıt olan makina teçhizat, hammadde ve işgücünün devlet tarafından sağlanmasıdır. 1967 yılı sonu itibariyle tekellere verilen bu yardımlar 15,000 milyon doları bulmaktadır. Öte yandan devlet tarafından bu firmalara verilen avanslarda teşvikte büyük rol oynamaktadır. Firmalarla yapılan kontratlara göre yatırım veya üretim için gerekli meblağın % 75'i kadar avans küçük firmalara, % 70'i kadar avans ise büyük firmalara verilebiliyor. Ancak pratikte bu oranlar büyük firmalar yani tekeller için % 90 - 95'e çıkıyor. Böylece yüksek kâr oranları tekellerin askeri amaçlı üretime kaymasına neden oluyor. Ülke içersinde tek alıcı olan devlette bu teşviklerle ekonomik potansiyelin askerileştirilmesini sağlamış oluyor.

ABD ekonomisinin askerileştirilmesi sadece kendi çıkarları için değil aynı zamanda diğer emperyalist ülkelerin ve geri bıraktırılmış ülke ordularının da teçhiz edilmesi amacını taşımaktadır. Dünyanın en büyük silah ihracatçısı olan ABD 1945-70 yılları arasında 50,000 milyon dolarlık ihracatla emperyalist ülkelerin silah ihracatlarının % 75,7 sini kapsamaktadır. Silah ihracatı

ABD tarafından diğer ülkelerin bağımlılıklarını arttırma, ABD tekellerinin çıkarları ve ödemeler dengesindeki açıkları kapatmak için kullanılıyor. Bu amaçla tekellerin ihracatlarını kolaylaştırmak için bürokratik engeller kaldırılıyor ve ithalat - ihracat bankası aracılığıyla ihracatçılara kredi verilmesi sağlanıyor. Örneğin 1961/62 — 1965/66 yılında Pentagon'un silah satışı 11, 110 milyon doları bulmaktadır. Bu satışların % 90'ı NATO, Japonya, Avusturalya ve % 10'u da geri bıraktırılmış ülkelere yapılmıştır. Bu tarihler arasında geri bıraktırılmış ülkelere yapılan silah satışları % 13 artarak 34 milyon dolardan 444 milyon dolara çıkmıştır. ABD tekellerinin teknolojik üstünlük ve üretim kapasitelerinin büyüklüğü nedeniyle rakipsiz olması diğer emperyalist ülkelere göre % 30 - 40 daha ucuz fiyatlarla satış yaparak diğer emperyalist ülkeleri rekabet edemez duruma getirmektedir.

ABD örneğinde de görüldüğü gibi emperyalist ülkelerin dış çelişkilerinde kullanılan bir güç olarak, yani ulusal kurtuluş savaşları veren geri bıraktırılmış ülke halklarına ve sosyalist sisteme karşı, öte yandan da emperyalist ülkelerin proleteryalarına karşı ekonominin askerileştirilmesinin sistemin işleyişinin bir sonucu olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani militarizm emperyalizm çağındaki kapitalizmin varlığının şartı haline gelmiştir.

EMPERYALİZME YENİ ÜSLER
SERBEST BÖLGELER

Sıkıyönetimsiz sıkıyönetim demek olan DGM'lere karşı, başta işçi sınıfı olmak üzere, tüm emekçi sınıfların demokratik direniş günlerinde, siyasi iktidarca hazırlanan, Serbest Bölge ve Limanlar Uygulamasına ilişkin bir düzenleme, kamuoyunun dikkatini çekmedi.

İlk olarak, Adana Yumurtalık bölgesinde olmak üzere, ülkenin değişik yerlerinde kurulması öngörülen Serbest Bölgeler; emperyalizm ve yerli ortakları için çekici bir yatırım alanı olacaktır. Yatırımcıların her türlü vergiden muaf olacağı, işçilerin toplu sözleşme ve grev hakkının tanınmayacağı yerler olacaktır, Serbest Bölgeler. Uluslararası tekelci sermaye yerli tekelci sermaye ile birlikte kârlı bir alan bulmuştur.

Serbest Bölgeler ve Limanlara ilişkin yasal düzenlemeler, yeni bir olgu değil. Yürürlükte olan yasal mevzuatın bazı kısıtlamalarla bu tür uygulamalara olanak tanımasına karşın, bugüne değin, bu konuda ciddi bir girişim olmamış. Konuya ilişkin yasal düzenlemelerin her türlü kısıtlamadan arındırılarak, emperyalizm ve yerli ortaklarına tüm güvenceler yaratacak bir yapıda, bugün gündeme getirilmesinin nedenlerini; egemen sınıfların içinde bulundukları siyasi ve ekonomik çıkmazda aramak gerek.

Egemen sınıfların neden bu uygulamaya yöneldiklerini incelemeden önce; Serbest Bölgelerin teknik olarak ne olduklarını belirtmekte yarar var. «Bir serbest liman veya bir serbest bölge, o liman veya limanda bir bölgenin gümrük yönünden ayrıcalıklı işlem gören ülke dışı bir toprak parçasıdır. Başka bir deyimle mevcut bir alan içinde her türlü gümrük müdahalesi, formalitesi dışında, narh vergi ve resim ödenmeksizin emtianın boşaltıldığı, ellençlandiği, işlem gördüğü bilahare tekrar sevkedildiği iyice sınırlı ve kapalı bir arazi parçasıdır.» («Serbest Bölge ve Limanlar», Melih Köknel, Teknik Güç Sayı 92) Serbest bölge ve limanlar, ticari ve endüstriyel olarak ikiye ayrılmaktalar. Ticari alanlarda mallar gemilerden boşaltılabilir, ambarlanabilir, tabiatları değiştirilmeden durumlarına ilişkin bölme, seçme, ayırma vb. işlemler yapılabilir. Endüstriyel liman ve bölgelerde, mallar üretim sürecine sokulabilir. Ülkemizde kurulması öngörülen serbest bölgeler, endüstriyel tipte olup bu bölgelerde gümrüksüz, vergisiz üretimde bulunulabilinecektir.

Gerek 6224 sayılı Yabancı Sermaye Yasası, gerekse 6209 sayılı Serbest Bölgeler ve 1615 sayılı yeni Gümrük Yasası, varolan biçimleriyle, Serbest Bölge ve Liman uygulamalarını öngörmüşlerdir. Ne var ki, bugüne değin bu konuda ciddi bir girişim olmamıştır. Bugün egemen sınıfların bu uygulamaya yönelişinin temel nedenleri olarak:

1. Lübnan bunalımı nedeniyle Orta Doğu'da değişen koşullar, 2. Tekelci burjuvazinin Orta - Doğu ülkelerine yönelme isteği ve dev gibi büyüyen dış ticaret açıkları ve döviz gereksinimleri, 3. Egemen sınıfların ABD - AET tercihlerindeki değişken eğilimleri ve metropoller arası ilişkilerde denge arayışları gösterebilirler.

Emperyalist - kapitalist sistem, Güneydoğu Asya halklarının yiğit ulusal kurtuluş ve sosyalizm mücadelesi karşısında uğradığı bozgundan sonra, dikkatini Orta - Doğu ve Afrika'ya yoğunlaştırmıştır. Orta - Doğu'da sözde ilerici Arap yönetimleri, hızla emperyalizmin güdümüne alınmıştır. Lübnan'da Filistin halkının anti - emperyalist mücadelesi, bu sözde ilerici rejimlerden Suriye tarafından arkadan hançerlenmiştir. Yakın zamana değin, emperyalizmin Orta-Doğu'da yoğun bir ticaret merkezi olarak kullandığı Lübnan, bugün güvenirliğini yitirmiş durumdadır. Her ne kadar, şu an Lübnan'a emperyalizmin uzantısı olan güçler, egemense de, Filistin halkı son bireyine değin mücadeleyi sürdürmeye kararlı olduğunu göstermektedir. Bu koşullarda, serbest bir ticaret ve yatırım bölgesi olarak Lübnan'ın yerini almaya aday, Atina, Ankara ve Tahran odakları ortaya çıkmıştır. Yunanistan, Türkiye ve İran, emperyalizm için her biri daha çok güvenilir ve çekici olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadırlar. Serbest Bölgeler girişiminin ardında, temel bir etken olarak, Orta - Doğu da değişen koşulların bulunduğu kuşkusuzdur.

Yerli tekelci burjuvazinin Lübnan'da boşalan yere aday olmasını etkileyen diğer belirleyici bir neden de onun Orta - Doğu ülkelerine yönelik istekleridir.

İthal ikamesi siyaseti uyarınca, yüksek gümrük duvarları ardında yüksek kârlarla çalışan yerli tekelci burjuvazinin üretiminin de yoğunlaştığı bazı mallar için artık iç pazar yeterli değildir. Bu nedenle dış pazarlara yönelmek gerekmektedir. Oysa, ülke sanayiinin çarpık yapısı, nedeniyle, yerli ürünlerin bir çoğunun dış pazarlarda yarışma şansı yoktur. Serbest Bölgeler uygulamasıyla bu yolda bazı adımlar atılabilir. Gerçek işçi ücretlerinin düştüğü işveren örgütlerince yapılan araştırmalarda bile belirlenmektedir. Birçok sanayi dalında işçiliğin maliyet içindeki payının düşüklüğüne karşın sürekli olarak işçi ücretlerinden işçi haklarından şikayetçi olan işverenler için, serbest bölgeler yeni olanaklar getirmektedir. Bu bölgelerde grev ve toplu sözleşme olmayacağı için işçiler rahatlıkla düşük ücretlerle çalıştırılabilecektir.

Ülkeye gelen yabancı sermayeye ilişkin zaten çok yetersiz olan yasal düzenlemeler, serbest bölgelerde hiç olmayacaktır. Böylece yabancı sermaye, kâr transferi ve benzer diğer bir çok konuda, hiçbir kısıtlama olmaksızın bu bölgelerde yatırımda bulunabilecektir. Yerli tekelci sermaye böylece çokuluslu şirketlerle yeni ortaklıklara gidebilecektir. Bu bölgelerdeki yatırım ve üretim faaliyetleri gümrük, gelir, istihsal vergilerinden ,çeşitli resim ve harçlardan muaf olacak, böylece maliyetler daha da düşecektir.

Bu yapıyla, serbest bölge ve limanlar yerli tekelci sermayeye çok yönlü yararlar sağlayacaktır. Emperyalizmin bu bölgelere yapacağı yatırımlar ülkeye bir ölçüde döviz akımına yol açacaktır. 1976 yılında 52 milyar liraya ulaşan dış ticaret açığı ülke ekonomisinin yapısal bir özelliğidir. Yatırım mallarını ithal eden, hammaddeleri dışarıdan alan, sanayi dışa bağımlıdır. Bu bağımlılık sanayii büyük ölçüde ithalat yapmaya zorunlu tutmaktadır. Bunun sonucu olarak, döviz gereksinimi büyümektedir. Tarımsal ihracat gelirlerinde bir artış olmazken, bugüne değin bir güvenlik sübabı olarak kullanılan, işçi dövizlerinde büyük bir gerileme sözkonusudur. Emperyalist - kapitalist sistemin içinde bulunduğu bunalım, metropol ülkelerde işsizliğin hızla artmasına yol açmıştır. İşlerine ilk son

verilen yabancı işçiler olduğu için, onbinlerce Türk işçisi de Türkiye'ye dönmek zorunda kalmıştır. Bütün bu güçlükler karşısında egemen sınıflar yeni yatırımlarda kullanılacak makina ve teçhizatın yanı sıra birçok girdisini ithal ettiği sanayiinin üretimini sürdürebilmek için yeni döviz kaynakları bulmak zorundadır. Serbest Bölgelere yapılacak yabancı yatırımlar bir ölçüde döviz akımı doğuracağı için, tekelci burjuvazi bu uygulamayla bir nebze rahatlayacağını düşünmektedir. Dövize Çevrilebilir Mevduat hesapları, uluslararası komisyonculardan borç almalar gibi serüvenleri, bu uygulama izleyecektir. Diğer yönüyle, serbest bölgeler yerli tekelci burjuvaziye emperyalizmin denetiminde de olsa, dışa açılma olanağı verecektir. Orta-Doğu ülkelerine coğrafi yakınlık düşük maliyetlerde yapılacak üretimle birlikte ele alındığında; bu ülkeler pazarlarına girme fırsatını yaratacaktır. Bu da yerli tekelci burjuvazinin pazar sorununu rahatlatıcı bir önlemdir.

Serbest bölgelerin egemen sınıflara getirdiği yararlardan birisi de yerli tekelci burjuvazinin emperyalizmin çeşitli metropolleriyle olan ilişkisine getirdiği boyuttur. Son zamanlarda sanayi sermayesinin sözcülerince de AET kınanmaktadır. Sermaye sınıfları AET'den yeni ödünler istemekte AET ise bu isteklere karşı ilgisiz kalmaktadır.

Sermayenin ABD cephesi aydınlık değildir. Üsler konusu belirsiz bir zamana ertelenmiştir. Tekelci sermaye bu cepheden de umutlu değildir. Koç Holding'in son asal çelik yatırımı, Sabancı'nın ortak girişimleri, tersane inşaatı, Afşin - Elbistan tesisleri emperyalist - kapitalist sisteminin Japonya metropolunün de Türkiye'ye yönelme isteklerini göstermektedir. Türkiye'nin güneyine üslenecek Japon yatırımları coğrafi uzaklık engelini de ortadan kaldırarak rahatça Orta - Doğu ve Afrika'ya yönelebilecektir.

Tüm bunlar Serbest Bölgelerin egemen sınıflar açısından önemini göstermektedir. Bu bölgelerde emperyalizmin değişik metropollerine tanınacak ayrıcalıklar bir anlamda bu metropollerle olan diğer ilişkileri de etkileyebilir.

Ülkemizde ilk olarak Adana - Yumurtalık bölgesinde kurulması planlanan Serbest Bölgenin dünyadaki örneklerden farklı nitelikler taşıması eğilimi sözkonusudur. Serbest Bölgenin her türlü altyapı hizmeti devletçe karşılanacaktır. Bölge yönetiminde hukuk açısından Türk hukuku geçerli olmayacaktır. Bölgenin işletilmesinin özel sektöre devredilmesi sözkonusudur. Bu işletme hakkı için yerli tekelci gruplar arasındaki mücadele şimdiden kızışmıştır. Çeşitli sermaye kesimleri bu hak için çekişmektedirler.

Gerekli alt yapı yatırımlarının devletçe emekçi halktan alınan vergilerden oluşan bütçeden karşılanacağı bu bölgelerdeki faaliyetlerden devlet vergi almayacaktır. Hazırlanan tasarıda burada yatırımda ve üretimde bulunacak şirketlerin her türlü vergiden muaf tutulması öngörülmüştür. Tesislerde çalışacak işçilerin grev ve toplu sözleşme hakkı olmayışı da nasıl bir üretim düzeni tasarlandığını göstermektedir. Dünyadaki serbest bölgeler pratiği bu bölgelerin uluslararası kaçakcılık şebekeleri için ideal mevzilenme yerleri olduğunu göstermiştir. Aynı şeyler ülkemizde de tekrarlanabilir. Adana'da kurulacak bir serbest bölgenin uluslararası kaçakçılık şebekelerinin Orta - Doğu ülkelerine yönelik silah, uyuşturucu madde kaçakçılığı işleri için bir üs olma olasılığı sözkonusudur.

Serbest bölgelerin bu nitelikleriyle uluslararası biçimlenmelerin

yansımasında yerli tekelci serma - yenin daha çok döviz bulma ve Orta - Doğuya yönelme isteklerine de uygun düşmektedir. Unutulmaması gereken bu uygulamanın tekelci burjuvaziye emperyalizmle olan ortaklığının belli bir aşamasında gelip dayatmasıdır. Nasıl ki ülkemizde işbirlikçi ticaret burjuvazisi emperyalizmin güdüm ve denetiminde emperyalizme bağımlı çarpık bir kapitalist ekonomik gelişiminde emperyalizmle bütünleşmiş ve yerli tekelci burjuvaziye dönüşmüşse, bu olay da bu sürecin bir aşamasıdır. Emperyalizme askeri üsler verme onun uluslararası örgütlerine dahil olma, sömürü olanaklarını genişletme gibi olguların ileri bir aşamasıdır Serbest Bölgeler. Gelişmesinin belli bir döneminde yerli tekelci sermaye artık iç pazardan öte kendine yeni hedefler yeni doğrultular aramaktadır. Bu uygulamayla, değer bölüşümünde egemen sınıflar yeni paylar almaya çalışmaktadırlar. Burada altı çizilmesi gereken şey bütün bu gelişmenin emperyalist kapitalist sistem içinde yer almanın, emperyalizme bağımlı olmanın bir sonucu olduğudur.

Bu bütünsellikle ele alındığında ortaya çıkan şudur. Emperyalizme yeni ekonomik üsler veren yerli tekelci burjuvaziye yeni haklar tanıyan bu girişim emperyalist sömürü mekanizmasının bir parçasıdır ve ancak bu mekanizmanın kırılmasıyla, geçersiz olacaktır.

Bir noktayı daha belirtmekte yarar vardır. Emperyalist - kapitalist sistem bu konuda henüz kendisine cazip öneriler getiren İran Yunanistan ve Türkiye arasında bir seçim yapmamıştır. Seçim Türkiye'den yana olmayabilir, ancak önemli olan egemen sınıfların konuya yaklaşımlarıdır.

----------O----------

Pul

Gön : **TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ AYLIK BÜLTENİ**
Karanfil Sok. 14/10 Kızılay-ANK.

ADRES :